

дач. Перестраивая обучение педагогическим дисциплинам на принципе ролевой перспективы, можно полагать, что механизмы моделирования профессиональных ситуаций в педагогическом процессе будут переноситься будущими педагогами в их практическую деятельность.

Изменение характера деятельности студента через проигрывание учебных ролей и усложняющихся задач в ролевой ситуации активизирует позицию его в учебном процессе. Теоретическая подготовленность, необходимая для активного участия в ролевой ситуации и накопления опыта практических действий и общения, обеспечивает переход от репродуктивных действий к творческой, продуктивной деятельности.

Фундаментализация педагогического знания сопряжена не только с тем, как прочно студенты усвоили сумму знаний, определенной в учебных программах по педагогическим дисциплинам, но и способностью к поиску необходимой научно-педагогической информации, творческим подходом к решению педагогических задач, умением синтезировать информацию из различных источников, готовностью к проведению педагогических исследований. Фундаментализация содержания педагогической подготовки повышает уровень методологической культуры будущего учителя, его знания о сути методологии, ее функциях, соотношении теории и практики, методологии исследовательской деятельности и научного поиска. Знание педагогической теории и потребность к нестандартному решению педагогических проблем важные характеристики профессионализма современного учителя.

Таким образом, фундаментализация содержания педагогической подготовки обеспечивает не простое запоминание педагогической информации, а усвоение действий, актуализирующих знания и превращающих их в инструмент практических приемов и способов решения педагогических проблем, позволяет осуществлять учебную деятельность в условиях, максимально приближенных к педагогической реальности, и обеспечивает формирование профессионального облика современного педагога.

Педагогические дисциплины в системе с другими учебными дисциплинами выполняют определенную функцию в повышении уровня профессионализма выпускников высшей педагогической школы. При правильной организации педагогической подготовки изучение педагогических дисциплин может стать важным средством совмещения креативности и рефлексии, стимулирования студентов к саморазвитию.

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

***Галина Васьківська**, кандидат педагогічних наук,
завідувачка лабораторії дидактики, Інститут педагогіки НАПН України*

Зміни економічних умов життя закономірно визначають зміни вимог до змісту освіти, які мають об'єктивно відтворювати зв'язки пізнання і практики у процесі соціаліза-

ції особистості. І, зважаючи на те, що завдання і зміст підготовки старшокласників в умовах профільного навчання детерміновані потребами суспільства у конкурентоспроможних кадрах, необхідно на чіткому науковому підґрунті вирішити, що випускники, як майбутні розбудовувачі суспільства, повинні знати і вміти, що складе фундамент ефективної виробничої діяльності, подальшої роботи щодо самоосвіти і безперервної освіти загалом. Соціально обумовлена необхідність розвитку особистості як загальна мета школи впливає на зміст навчання і залежна від нього. Правильна організація змісту навчання, що є адекватною психологічній природі учня старшої школи, визначає його профільну орієнтацію і життєвий шлях у цілому, його ставлення до праці, до цінностей культури, тобто, сприяє його розвитку як особистості.

Методологічною основою визначення змісту освіти є загальнолюдські, духовні і національні цінності, сконцентрованість на актуальних і перспективних інтересах людини. Головне в змісті освіти – фундаменталізація, науковість і системність знань, їх цінність для соціального становлення людини, гуманізація і демократизація шкільної освіти, ідеї полікультурності, взаємоповаги між націями і народами, світський характер школи. Важливими є доступність, науковість, наступність і перспективність змісту освіти, практичне значення, потенційні можливості його для загальнокультурного, наукового, технологічного розвитку особистості, а також індивідуалізація і диференціація навчання.

Подолати дегуманізацію загальної освіти дає змогу фундаменталізація її змісту. Оскільки дегуманізація протистоїть розвитку на засадах загальнолюдських цінностей, то фундаменталізація, потребуючи інтеграції гуманітарного і природничого знання, встановлює наступність міжпредметних зв'язків, спрямовується на усвідомлення учнями сутності методології пізнання. На перший погляд, ми ніби схилиємся до думки, що загальну освіту, а отже, навчально-виховний процес як такий, слід ще більше зробити наукоємними.

Утім, це не так. Йдеться, передусім, про методологію пізнання, яка уможливить розрізнені предметні знання спрямовувати на розвиток людини як мети.

Трактування поняття фундаменталізація освіти різняться за своєю сутністю. У філософії поняття «Fundamentum» (лат.) означає – основа, фундамент, тобто міцний, значний, великий, у переносному значенні – ґрунтовний, глибокий, капітальний.

У педагогічній літературі є два основних трактування фундаментальної освіти. Одні автори розуміють фундаменталізацію як поглиблену підготовку за певним напрямом, інші – як усебічну гуманітарну і природничу освіту на основі оволодіння знаннями, які сплугуватимуть соціалізації особистості.

Соціально захищеною може бути лише широко освічена людина, яка здібна гнучко перебудовувати сферу своєї діяльності відповідно до розвитку технологій і потреб економіки. Тобто, система освіти має надавати учневі не лише знання, а й формувати вміння самостійно здобувати необхідну інформацію і вміло користуватися нею.

Знання, які учні здобувають у школі, мають бути системними, інтегрованими, такими, що формують цілісний енциклопедичний світогляд. Саме фундаменталізація змісту освіти має розв'язати проблему наступності і неперервності в освіті, яка має бути «ґрунтовною, тобто, щоб розумна істота – людина – привчалася керуватися не чужим розумом, а своїм власним, не лише вчитувати із книжок і розуміти чужі думки про речі чи навіть заучувати і відтворювати їх у цитатах, але і виробляти і тренувати в собі здібність проникати в корінь речей і виробляти істинне розуміння їх і використання їх» (Коменський Я. А. «Велика дидактика»).

Фундаменталізація змісту освіти як стратегічний напрям розвитку системи освіти ХХІ століття характеризується взаємозв'язком та ієрархією елементів, генералізацією знань, цілісністю, сприяє якісній підготовці особистості, спроможної приймати відповідальні рішення у нестандартних ситуаціях. З огляду на викладене, зазначимо, що навчання постає не лише як спосіб здобуття знань і формування умінь і навичок, а й як засіб озброєння школярів методами здобуття нових знань, самостійного набуття вмінь і навичок.

На думку деяких дослідників, фундаменталізація передбачає цілісність, глибину і взаємопроникнення загальнофілософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, високий рівень узагальнень і водночас професійну актуалізацію здобутих знань, набутих умінь і сформованих навичок. В основу фундаменталізації змісту освіти мають бути покладені знання, що об'єднують, інтегрують особистість із суспільством і людством, і знання, що роблять особистість вільною.

Значного розвитку ідея фундаменталізації змісту освіти набула у фізиці. Усі зазначені дослідження проводилися переважно на цьому предметі. Це не випадково, оскільки фізика є однією з найрозвинутіших фундаментальних наук. Науки, об'єктом вивчення яких є, наприклад, людина, знаходяться лише на початковому етапі їх теоретизації. Саме тому нам вбачається, що при визначенні стрижневих ідей, на основі яких здійснюється фундаменталізація знань про людину, доцільно базуватися на дещо інших підходах.

Фундаменталізація змісту освіти передбачає вивчення найважливіших базових гуманітарних і природничих знань, засвоєння міжпредметних (а отже, міжнаукових) зв'язків, спрямованість на забезпечення формування цілісної картини світу, знання його фундаментальних законів. Зміст освіти має відображати не лише сукупність знань про світ. Зміст має озброювати школярів науковими і практичними методами аналізу явищ, самостійного мислення і здобуття теоретичних і прикладних знань. Фундаменталізація змісту освіти наразі є нагальною проблемою. У системі вищої освіти з цього приводу точаться дискусії, проте фундаменталізація набирає сили, що, правда, стосується переважно природничих предметів і математики.

Гонитва за засвоєнням значного обсягу інформації призводить до того, що учні не встигають емоційно пережити зміст знань як здобуток власної культури. За науковими знаннями їм не вдається усвідомити долі людей, які переймалися проблемами

людства, прискорюючи його прогрес. Це відчуває знання від особистості учня, що водночас гальмує гуманізацію самої освіти.

Для загальної середньої освіти, що спрямовується на засвоєння значного обсягу знань, формування умінь і навичок, характерні інформаційні перевантаження, спричинені швидкими соціокультурними і техногенними змінами (зазначені перевантаження є наслідком інтенсивного розвитку загальної середньої освіти). Збільшення навчального навантаження поряд з іншими чинниками негативно позначається на здоров'ї учнів. Зменшення кількості навчальних годин з деяких предметів за збереження обсягу навчального матеріалу призвело до збільшення домашніх завдань і, відповідно, – перевтоми учнів. Перевантаженість навчальних планів освітніх закладів не дає змоги вчителям варіювати змістом, урахувувати індивідуальні особливості учнів. Зміни, що відбулись у структурі загальноосвітніх навчальних закладів, вплинуть на режим освітньої діяльності учнів (мають бути створені умови для зниження щоденного навчального навантаження шляхом раціонального використання резервів часу, скорочення навчального матеріалу, а також використання технологій, спрямованих на збереження здоров'я учнів і розвиток їхніх пізнавальних інтересів). Лавиноподібне зростання наукової інформації вимагає, з одного боку, її ущільнення, а з іншого, – фундаменталізації змісту навчального матеріалу для школярів, підвищення його теоретичного рівня, що сприяє забезпеченню пояснювальної здатності здобутих знань.

Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі сприятиме вирішенню завдань освіти і виховання щодо всебічного розвитку особистості, а саме: гармонізувати відносини людини з природою через усвідомлення сучасної наукової картини світу; акумулювати інтелектуальний розвиток і збагачення мислення через засвоєння сучасних методів наукового пізнання; соціалізувати старшокласників через занурення в культурне, зокрема техногенне і комп'ютеризоване середовище; навчити жити в лавині насиченого й активного інформаційного середовища; створити умови для безперервної самоосвіти.

Лише фундаментальна освіта дає такі знання, які не старіють з часом, допомагають орієнтуватися у будь-якому незвичному середовищі і є універсальними за сутністю. Фундаменталізація змісту освіти не спрямована на збільшення обсягу змісту навчальних предметів чи термінів навчання. Необхідною умовою досягнення мети фундаменталізації змісту освіти є його удосконалення, а в подальшому – розробка нових навчальних курсів, які відрізняються від традиційних навчальних предметів своєю спрямованістю на універсальні і узагальнені знання, на формування загальної культури і на розвиток мислення. У цьому контексті особливого значення у шкільних програмах набувають курси як за окремими галузями знань, так і міжпредметні, які містять найбільш фундаментальні знання і є підґрунтям для формування загальнолюдської культури, вміння адаптуватися до нових умов соціального і професійного життя.

Щодо варіативного компонента змісту освіти, то фундаменталізація змісту освіти у старшій школі може зреалізовуватися за допомогою створення інтенсивних курсів

(наприклад: «Наукове пізнання», «Людинознавство»), які сприятимуть узагальненню поняття цілісності знань, що уможливить ефективне засвоєння навчального матеріалу і сприятиме розвитку ключових компетентностей.

Отже, фундаменталізація освіти обумовлюється, передусім, фундаменталізацією її змісту. Зміст освіти є основним елементом фундаменталізації освіти загалом. Тобто, фундаменталізація у цьому сенсі є об'єктивним процесом і спрямована на введення у зміст освіти базових цінностей, знань, способів діяльності, які накопичуються разом з розвитком цивілізації. Фундаменталізація змісту освіти не має бути спрямована на просте збільшення (як обсягу, так і кількості) фундаментальних природничих і гуманітарних предметів. Має бути здійснений відбір і структурування змісту, перегляд і удосконалення стандартів і навчальних програм, акцентування уваги на фундаментальних компонентах у змісті освіти старшої школи.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІСТУ ОСВІТИ В УМОВАХ ЙОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ

Світлана Бондар,

*кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії дидактики, Інститут педагогіки НАПН України*

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти є узгодження його з сучасними потребами. У процесі модернізації змісту освіти поставлено завдання позбутися зайвої деталізації, затеоретизованості, а натомість посилити його цілісність, узагальненість, спрямованість на універсальні, стрижневі знання, а також посилити його практичну спрямованість, розвинути ті знання і вміння, які мають особистісну значущість для молоді людини, вивести її на рівень компетенцій. У сучасних умовах фундаментальної освіти особлива увага має бути спрямована на підготовку молодих людей, здібних на основі стрижневих і системоутворювальних знань самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, в критичних стресових ситуаціях, коли людина стикається з новими, складними природними і соціальними проблемами. Такі результати може забезпечити компетентісно спрямована освіта як основа фундаменталізації змісту навчання.

Знання залишаються основою освіти, виняткове значення надається раціоналізації цих знань, їх застосуванню адекватно ситуації, тобто сформованим компетенціям.

Парадигма особистісно орієнтованого навчання в центр освітнього процесу ставить учня як активного суб'єкта, який здобуває освіту у формі «особистісного знання». Кожен суб'єкт освітнього процесу розглядається як особистість, яка формує і розвиває власний інтелект. Саме тому справжнім фундаментальним знанням є саме «особистісне знання», що є основою сформованих компетентностей.